

ŚWIAT ZMIENIONY W SERIAL

Arkadiusz Lewicki, Jacek Grębowiec (red.):
SERIALE Z RÓŻNYCH STRON. Oficyna
Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydaw-
nictwo Oświatowe, Wrocław 2015.

Publikacja pod redakcją Arkadiusza Lewickiego i Jacka Grębowca zatytułowana „Seriale z różnych stron” jest wartościową pozycją poświęconą zjawisku „seryjności” i „seriali” we współczesnych mediach. We wstępie czytamy, iż dwa przeciwstawne zjawiska istotnie kształtujące rozwój gatunku ludzkiego *neofilia* (pragnienie odkrywania tego, co nowe) oraz *neofobia* (obawa przed tym, co nieznanne) w sposób idealny łączą się w szeroko rozumianych serialach: od drukowanych serii wydawniczych aż do współczesnych produkcji telewizyjnych. Publikacja imponuje różnorodnością orientacji i perspektyw badawczych. Na ponad trzystu stronach znalazło się szesnaście bardzo interesujących tekstów, których autorzy przedstawiają wartościowe wyniki badań nad serialową mediatyzacją świata, ale także – co stanowi swoisty znak czasów – w coraz większym stopniu interesują się procesami medializacji rozumianej jako badania nad głębokimi relacjami odbiorców wobec seryjnych przekazów medialnych, sposobami i praktykami odbiorczymi, formami przekazywania treści medialnych innym ludziom, sztuką edycji oraz procesami rekontekstualizacji i remediatacji przekazów, której sami – jako odbiorcy – nieustannie dokonujemy.

Oczywiście w refleksji nad mediami audio-wizualnymi we współczesnym krajobrazie komunikowania nadal obecna jest problematyka

odwzorowania, a badacze mediów nieustannie przywiązują wagę do kwestii dokładności, wiarygodności, obiektywizmu oraz – w przypadku rozrywki – stopnia atrakcyjności medialnych obrazów świata. Ponadto badania dotyczą tego, w jaki sposób odbiorcy odbierają przekazy medialne, czy wchodzi z zawartością mediów w określone interakcje czy też je ignorują. Jednakże technologiczny rozwój środków komunikowania i produkcji medialnej sprawił, iż świat ewoluował od dominacji nadawcy, tj. masowej produkcji treści (jako rezultatu epoki przemysłowej), do dominacji odbiorcy w rzeczywistości „długiego ogona” informacji i rozrywki. Przekaz seryjny jest w wielu przypadkach sposobem na sukces w świecie nowych mediów, oto bowiem – jak trafnie przekonują autorzy „Seriali z różnych stron” – „oryginalność i wyjątkowość są dla nas istotne, ale jednocześnie cenimy sobie przewidywalność tego, co znane i oswojone”.

Dlatego też, należy badać – co autorzy recenzowanej publikacji czynią – w jaki sposób teksty medialne zostają wplecione w nasze życie. Chodzi o to, by dowiadywać się, jak *ciągłość*, seryjność, rytualność komunikowania, a co za tym idzie mentalne *oswajanie* medialnych reprezentacji prowadzi do sytuacji, w której określone treści z mediów wchodzi w interakcje z naszym codziennym życiem. Teksty zgromadzone w tomie „Seriale z różnych stron” w dużym stopniu stanowią potwierdzenie faktu, iż dokonuje się istotna zmiana w sferze namysłu nad mediami. Źródłem tej zmiany są głęboko afektywne relacje odbiorców z coraz szerszą gamą cyfrowych technologii oraz coraz intensywniejsze ich użytkowanie. Serie udostępniane za pośrednictwem różnorodnych kanałów komunikowania – od książki do gry komputerowej – stają się ważną częścią naszych „mediów powszednich”, a ich badanie przyczynia się do zrozumienia funkcjonowania i wpływu naszego poczucia bezpieczeństwa w nowym środowisku medialnym¹.

¹ We wszystkich naszych relacjach z mediami możemy stworzyć sieci działające (np. w formie systemów reaktywnych, pętli cybernetycznych), które dystrybuują nasze oddziały-

W artykule otwierającym publikację Grażyna Stachówna („Serializowanie Sherlocka Holmesa”) przekonuje, że zjawisko „seryjności” nie jest wynalazkiem naszych czasów. Od XIX wieku dzieła w odcinkach, w formie powieści na łamach prasy, serii wydawniczych i komiksowych, a w wieku XX także radiowych i telewizyjnych, zajmują ważne miejsce w popkulturze. Funkcjonują one w różnorodnych mediach, a liczni autorzy rozwijają seryjną narrację, przekształcając cechy bohaterów, modyfikując arenę zdarzeń oraz – co równie istotne – innowacyjnie kreując zaskakujące konwencje odwzorowania świata przedstawionego. Znakomitym przykładem tych zmian może być świat Sherlocka Holmesa, którego postać w licznych wcieleńiach, ujęciach i mediach – od kanonicznej serii wydawniczej Arthura Conana Doyle’a, przez liczne propozycje prozatorskie, poetyckie, przekazy adresowane do dzieci i dorosłych, ujęcia teatralne, operowe, komiksowe, muzealne, muzyczne, aż do superprodukcji telewizyjnej BBC – fascynuje kolejne pokolenia odbiorców na całym świecie. Multimedialna ofensywa swoistego kultu detektywa z Baker Street jest doskonałym przykładem współczesnej kultury konwergencji, która obejmuje stare i nowe media, sieciowe zasoby instytucji i fanów, w której aktywny odbiorca liczy się najbardziej, a tym samym wywiera decydujący wpływ na kształt nowych obiektów kultury.

wania w różnych formach mediów, rozmaitych technologiach i praktykach. Aby zrozumieć te relacje, musimy zajmować się interakcją między ludźmi, technologią i mediami. Nasza nowa medialność jest zjawiskiem rozproszonym, gdyż znajduje się ona w tle naszych codziennych praktyk medialnych, dlatego – jako element szeroko rozumianej codzienności – pozostaje niewidoczna, nieświadomiona, gdyż jest rutynowa i zwyczajna. Zjawisko tak rozumianej „nieświadomości technologicznej” obejmuje sytuację, w której nie zdajemy sobie sprawy, że nawet najbardziej podstawowe akty komunikacyjne (nadawczo-odbiorcze) w obrębie naszego socjotechnicznego życia pozostają w stałej, wibracyjnej łączności ze światem mediów i innych ludzi.

Fenomen popularności Sherlocka Holmesa przedstawia w arcyciekawy sposób Małgorzata Lisowska-Magdziarz w artykule pt. „Układ Słoneczny w pałacu pamięci. «Sherlock» BBC jako medialna narracja o wiedzy”. Autorka pisząc o fundamentalnych przemianach w sferze środków komunikowania, o różnorodnych sposobach medialnej prezentacji i interpretacji informacji, dochodzi do wniosku, że współczesna propozycja brytyjskiego nadawcy publicznego kreuje wzorzec kolektywnego tworzenia i rozpowszechniania wiedzy. A zatem propozycja BBC stanowiąca emanację telewizji „wysokiej jakości” wzmacnia wzorzec konwergentnej kultury i przyczynia się do ewolucji „społeczeństwa wiedzy”.

Miasto zawsze odgrywało ważną rolę w narracjach poświęconych światom przestępczym. Gęsto zaludnione nowoczesne metropolie o zróżnicowanej architekturze, miasta reprezentacyjnych dzielnic, pełne przepychu, ale też miejsc tajemniczych lub wręcz zakazanych, niebezpiecznych zaułków – to wszystko stanowi doskonałą scenę opowieści kryminalnej. Marta Kasprzyk swym tekstem poświęconym brytyjskim miniserialom – „Sherlock” i „Luther” – wprowadza czytelnika w problematykę różnorodnych ujęć i funkcji miasta w telewizyjnych produkcjach detektywistycznych. Autorka analizuje cechy postaci zaludniających „hybrydowy” lub „hiper-nowoczesny” Londyn, w tym właściwości stróżów prawa, oraz dokonuje interesującej charakterystyki mieszkań głównych bohaterów („estetyzacja przestrzeni” vs „przestrzeń ascetyczna”).

Powiązaniom pomiędzy serialami telewizyjnymi a antropologią i historią przestrzeni miejskich poświęcone jest również opracowanie Igora Piotrowskiego. Punktem wyjścia uczynił Autor fakt nadania warszawskiemu rondu, znajdującemu się tuż obok Dworca Centralnego, imienia Czterdziestolatka. Autor artykułu postrzega serial Jerzego Gruzego jako felieton, w którego centrum, obok przeżywającego swe rozterki dojrzałego mężczyzny, znalazła się stolica wraz z intensywnymi zmianami, jakie w latach siedemdziesiątych zachodziły w jej architektonicznym pejzażu.

Piotrowski trafnie zauważa, że serial stanowi odzwierciedlenie kolejnych etapów modernizacji w epoce Gierka. Źródłem publicystycznego wydzźwięku serialu jest osoba współscenarzysty serialu, znakomitego felietonisty Krzysztofa Teodora Toeplitza oraz żywa dyskusja na temat osiągnięć PRL w jego 30-leciu. Można nawet twierdzić, że był on jednym z elementów propagandy sukcesu, w której telewizja odgrywała zasadniczą rolę. Istotną kwestią, którą Autor się zajmuje, jest w tym kontekście koncepcja „świata nieprzedstawionego” (słynny manifest Juliana Kornhauera i Adama Zagajewskiego). A zatem ważne jest także to, czego w serialu nie zobaczyliśmy...

Rozważania Igora Borkowskiego o śmierci bohaterów seriali, zarówno tej nieprzewidzianej, wynikającej z okoliczności zewnętrznych (np. rzeczywistego zgonu aktora), jak i śmierci nakreślonej w scenariuszu, która stanowi element budowania dramaturgii narracji fabularnej, uzmysławiają czytelnikowi, że śmierć na ekranie ukierunkowuje emocje przeżywane nie tylko przez serialowe postaci, ale przede wszystkim przez widzów. Tematyka tanatologiczna w telewizyjnych operach mydlanych i rozmaitych tekstach medialnych stanowi odzworowanie zmian kulturowych i jest znakomitym obszarem badań nad zmianami w kulturze śmierci, w sposobie jej postrzegania, nad reakcjami emocjonalnymi, sferą aksjologiczną oraz procesami „tabuizacji” i racjonalizacji śmierci. Śmierć bohatera opery mydlanej jest – częściej niż jeszcze kilka lat temu – elementem licznych scenariuszy. Być może jedną z cech współczesności jest fakt, iż *ars bene moriendi* przenosi się ze sfery prywatnej do publicznej: śmierć jest odpowiednio nagłaśniana, by nie powiedzieć promowana, służy wykreowaniu odpowiednich emocji po stronie odbiorców, ale także – co znamienne – kreuje określone potrzeby emocjonalne współczesnego widza.

Maria Osadkowska w tekście „Jak poznałem waszą matkę” – postmodernizm dla 30-latków” zajmuje się serialem Craiga Thomasa i Cartera Baysa, który znakomicie wpisuje się w ducha ponowoczesności, gdyż stanowi obszerny intertekstualny kolaż po-

zornie adresowany do różnych odbiorców, a w rzeczywistości skierowany do pokolenia 30-latków wyposażonych w szczególne kompetencje kulturowe.

Z kolei Marta Kowalska – w rozdziale pt. „Stereotypowa Polka w Ameryce – przypadek serial «2 Broke Girls»” charakteryzuje obraz Polski i Polaków w serialu komediowym. Kowalska omawia wybrane reakcje polskich i zagranicznych widzów wobec stereotypów i wyobrażeń narodowości, jakimi posługują się twórcy sitcomu. W drugiej części tekstu Autorka omawia serialowe ujęcie „polskości”, której serialową reprezentantką jest postać Sophie Kaczyńskiej.

Stacje telewizyjne w Stanach Zjednoczonych bardzo chętnie nabywają licencję scenariuszy europejskich seriali. Adaptacje, które są adresowane na rynek USA, prawie nigdy nie są jednak kopią oryginału. Twórcy telewizyjni dokonują swoistego przekładu kulturowego, gdyż – jak wiadomo – każdy naród (rozumiany jako określona wspólnota kulturowa) zajmuje nieco inne miejsce w świecie, spogląda na rzeczywistość z nieco innej perspektywy oraz w odmienny sposób o tej rzeczywistości komunikuje. Kalina Sobierajska w rozdziale poświęconym komparatystyce seriali – amerykańskiego remake’u („The Killing”) duńskiego oryginału pt. „Forbrydelsen” – prezentuje wpływ różnic kulturowych na proces twórczy i recepcję znaczeń zawartych w zbliżonych tekstach, które jednak nie są identyczne, o czym przekonujemy się, porównując ostateczny kształt serialowej adaptacji.

Wojciech Sitarz w rozdziale „Ten straszny patriarchat! Wizerunek mężczyzny w serialu «Masters of Sex»” rekonstruuje podstawowe wzorce męskich bohaterów jednego z seriali, które ujmuje w trzech głównych typach: „hedonisty”, „ofiary” oraz „mężczyzny z przeszłością”. W procesie typizacji bohaterów Autor nawiązuje do odmian „męskości” zaproponowanych przez R.W. Connella. Sitarz zauważa, że w świecie przedstawionym w serialu „Masters of Sex” (o pionierach amerykańskich badań nad seksualnością: Williamie Mastersie i Virginii Johnson) nie pojawia się jednoznacznie pozytywny bohater męski,

a postaci – starając się wypełniać narzucone kulturowo role społeczne – unieszczęśliwiają siebie i innych. W opinii Autora, taka konstrukcja postaci prowadzi do akcentowania różnic między utrwalonymi w latach 50. XX wieku wzorcami genderowymi, a ich współczesnymi wersjami, co w gruncie rzeczy stanowi konsolidację określonego modelu społecznych relacji.

Tekst Waldemara Mazura („Pruderyjni Jankesi i ich rozwiązłe seriale – erotyka w serialach amerykańskich”) stanowi ciekawą propozycję wskazania roli erotyzmu w amerykańskich serialach XXI wieku. Autor wskazuje pewne trudności genologiczne, związane z zakwalifikowaniem określonej produkcji telewizyjnej do gatunku filmu erotycznego. Aby pokonać te trudności, Mazur odwołuje się do koncepcji Georges’a Bataille’a, który postrzegał erotyzm jako sztukę łamania tabu. Jednak propozycja autora „Historii oka” prowadzi do wniosku – co potwierdza studium Mazura – że recepcja scen erotycznych na ekranie podlega nieustannym modyfikacjom i relatywizacjom.

Mateusz Myślicki w artykule pt. „Gatekeeperzy dyskursów społecznych – tematy kontrowersyjne i tabu w serialach” bada rolę telewizyjnych i internetowych produkcji seryjnych w procesach selekcji dokonujących się w sferze dyskursywnej. Autor przekonuje, że nowoczesna seryjna produkcja medialna kreuje więź między światem przedstawionym a widzem, przez co oddziałuje na ludzkie opinie i zachowania. Myślicki wdraża koncepcję *gatekeepingu*, jedną z kanonicznych koncepcji w badaniach nad komunikowaniem masowym, w obszar badań nad serialem, czemu służy prezentacja wyników analizy treści tych seriali, których autorzy odważyli się uwzględnić w scenariuszu tematy tabu, takie jak sytuacja społeczna osób homoseksualnych czy przedstawicieli mniejszości rasowych.

Alicja Mazurkiewicz („Z poradnika dobrego fana”) omawia jedno z kluczowych zagadnień ze sfery odbioru nowoczesnych mediów. Praktyka fanowska, czyli różnorodne wymiary fascynacji, pasji, oddania i zaangażowania widza wobec produkcji medialnej stanowią dziś niezmiernie ciekawe pole

badania nad mediami. Mazurkiewicz zajmuje się problemem kultury fanowskiej, odwołując się m.in. do tradycji feministycznych teorii i badań nad mediami. Autorka opisuje na przykład wewnętrzne różnice występujące w pozornie jednorodnych zbiorowościach wielbicieli filmów, seriali telewizyjnych czy drukowanych wydawnictw seryjnych.

W tekście pt. „Gry komputerowe – o modzie na serie i sequele” Michał Kułakowski systematyzuje proces serializacji gier wideo. Autor omawia źródła tego przybierające na sile zjawiska, przedstawia rynek gier komputerowych (szkicuje obraz wydawców niezależnych na tle potężnych konglomeratów producenckich), a także wyczerpująco przedstawia główne czynniki wpływające na proces serializacji oraz dokonuje klasyfikacji różnych przejawów tego procesu. Wynik tej szerokiej analizy jest jednoznaczny: korzystanie ze sprawdzonych narracji i rozwiązań fabularnych nie jest domeną wyłącznie współczesnej telewizji i tradycyjnych mediów masowych, ale stanowi coraz ważniejszą część przemysłu gier komputerowych. Mamy zatem do czynienia z konwergencją nie tylko treści, ale także modeli produkcji, co oczywiście rozszerza możliwości społecznej recepcji przekazów, a tym samym zwiększa potencjał medialnego biznesu w XXI wieku.

Przekazy medialne – w formach informacyjnych, publicystycznych, a zwłaszcza rozrywkowych – są w istocie „opowiadaniem” historii, które angażują ludzką ciekawość świata i losów innych ludzi. Michał Ulidis („Storytelling 2.0. Studium przypadku niestandardowych form reklamy na przykładzie serialu «LOST» («Zagubieni»”) trafnie zauważa, że *storytelling* jest też skuteczną formą promocji w nowoczesnym krajobrazie medialnym, rzeczywistości nowych mediów epoki 2.0. Tekst Ulidisa jest kapitalnym studium przypadku wykorzystania narracyjnych narzędzi w kampanii promocyjnej amerykańskiego serialu telewizyjnego. Można sądzić, iż rozwój podobnych form promocji narracyjnej, która angażuje kooperatywnych odbiorców, to stały trend w rozwoju zintegrowanych strategii marketingowych.

Świetny, wręcz poetycki tytuł – „Życie zamienione w literacki serial. Antybohater-ski autobiografizm w powieściach Charlesa Bukowskiego” – zapowiada kolejny, ciekawy i inspirujący tekst. Jego Autor, Dawid Szkoła, wnikliwie zajmuje się motywem autobiograficznym w twórczości Charlesa Bukowskiego, który wykorzystał bogaty repertuar środków literackich, aby na kartach pięciu powieści niemal całe swoje życie zamienił w swoisty literacki serial autobiograficzny.

Jeszcze innym aspektem seryjności zajmuje się Autor tekstu pt. „List w debacie publicznej. Zjawisko seryjności komunikacyjnej w dyskursie publicznym” – Jerzy Biniewicz. Materiałem badawczym – obiektem interpretacji – artykułu jest list adresowany do Sylwestra Latkowskiego, który został wystosowany przez Romana Giertycha a dotyczył materiałów oskarżycielskich, krytycznych i demaskatorskich opublikowanych na łamach tygodnika „Wprost”. Autor artykułu – korzystając z dorobku krytycznej analizy dyskursu oraz metodologii pragmatyki językowej (z wykorzystaniem narzędzi analizy retorycznej) – dogłębnie studiuje konkretną sytuację komunikacyjną – sprzeciw Giertycha wobec nieetycznych i szkodliwych przejawów dziennikarstwa śledczego na łamach „Wprost”. Biniewicz omawia istotne cechy listu otwartego jako gatunku wypowiedzi – złożonego aktu mowy, aktu prototypowego wykorzystywanego w różnorodnych wariantach sytuacji komunikacyjnej, pewnego wzorca komunikacyjnego umocowanego w określonej stylistyce i retorycznej kompetencji. Autor eksponuje „seryjność” tego gatunku, zwracając uwagę na określone powtarzalności formuł i strategii komunikacyjnych, które są obecne w sporach o charakterze publicznym, a zwłaszcza w polemikach politycznych, przede wszystkim zaś w perswazyjnie nacechowanym liście otwartym. Artykuł Biniewicza jest pierwszorzędnym przykładem skrupulatnej analizy konkretnej realizacji listu otwartego jako gatunku.

Bez wątplenia na problematykę „serialu” i „seryjności” jako formy łączącej „to, co znane”, z „tym, co nowe”, należy – co zresztą znakomicie ujęli autorzy tytułu recenzowanego tomu – spoglądać z „różnych stron”. Trzeba zatem seriale postrzegać także krytycznie. Tymczasem czytelnik może odnieść wrażenie, że niektórzy autorzy tekstów w recenzowanym tomie stali się ofiarami „fascynacji źródłem”. Sytuacja, w której pasja badacza, jego oczarowanie przedmiotem badań zakłóca przejrzystość analitycznego spojrzenia, jest zresztą dość powszechnym zjawiskiem we współczesnej humanistyce. Świat współczesnych przekazów seryjnych oddaje ducha naszych czasów, z ich wszechobecną, żywiołową i nieprzewidywalną płynnością oraz multimedialną i multimodalną implizją treści, technologii i ludzi. Różnorodność perspektyw badawczych, sposobów ujęcia tematu i bogactwo analizowanych przypadków w publikacji pod redakcją Arkadiusza Lewickiego i Jacka Grębowca jest dowodem, iż seriale mają różne oblicza, znajdują swoje manifestacje w różnych dziedzinach kultury i komunikacji, można je zatem analizować na wiele sposobów. Teksty zgromadzone w „Serialach z różnych stron” z pewnością problematyki „seryjności” w mediach nie wyczerpują, stanowią natomiast niezwykle cenną pozycję poświęconą fascynującemu zjawisku naszych (i nie tylko naszych) czasów. Z wielką niecierpliwością czekamy na kolejny tom tej arcyciekawej serii.

Paweł Planeta